

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Valtion viranomainen

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

-

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

-

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

-

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

-

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityslakina?

-

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Kysymyksen asettelu on johdatteluva, koska se perustuu siihen taustaoletukseen, että niiden vammaisten henkilöiden, joiden vamma johtuu ikääntyneenä sairastumisesta, ei kuulukaan nauttia samoista oikeuksista kuin muiden vammaisten henkilöiden. Tärkeämpää olisi kysyä, turvaako

vammaispalvelulain ja yleislainsäädännön kokonaisuus riittävät sosiaalipalvelut kaikille vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti.

Huomion kiinnittäminen elämänvaiheisiin on osin perusteltua. Tiettyihin ikäkausiin liittyy usein joitakin erityisiä tarpeita. Koska perustuslaki edellyttää, että kaikille turvataan yhdenvertaisesti riittävät palvelut, elämänvaiheajattelua tulisi kuitenkin käyttää vain riittävien ja sopivien palvelujen kohdentamiseen. Se, että apua ja tukea tarvitaan suhteellisesti eniten vanhimmissa ikäluokissa, ei ole peruste poiketa yhdenvertaisuudesta ja jättää vanhimpia ihmisiä heikompien palvelujen varaan.

Perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan (PeVL 79/2022 vp) hallituksen esityksestä vammaispalvelulaiksi (HE 191/2022 vp), että valiokunnan aiempaa kannanottoa henkilökohtaisen avun ikääntymiseen sidotusta rajauksesta ei voitu ottaa lähtökohdaksi nyt arvioitaessa vammaispalvelulakia koskevaa hallituksen esitystä, sillä Suomea sitoi nyt YK:n vammaisyleissopimus. Niinpä soveltamisalan rajausta oli perustuslakivaliokunnan mukaan tarkasteltava perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjintäkiellon näkökulmasta.

Perustuslakivaliokunta katsoi, että hallituksen esityksen perustelujen valossa vaikutti siltä, että iäkkäänä vammautuneet joutuisivat ikääntymisrajausten vuoksi tosiasiaassa muita – yleensä nuorempia – vammaisia henkilöitä epäedullisempaan asemaan. Sinänsä perustuslakivaliokunta ei pitänyt välttämättä ongelmallisena sitä, että palvelut esimerkiksi eriytetään työikäisten ja työiän ylittäneiden välillä. Eroille olisi kuitenkin oltava hyväksyttävä peruste, ja perustuslakivaliokunnan vakiintuneen käytännön mukaan erityisesti ikään perustuvien erotteluperusteiden kohdalla perusteelle asetettavat vaatimukset ovat korkeat. Tällaista hyväksyttävää perustetta ei lakiehdotuksessa ollut esitetty. Niinpä perustuslakivaliokunta edellytti, että ehdotettu rajausta oli poistettava vammaispalvelulakiehdotuksesta, jotta laki voitiin käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Vaikka käsillä olevassa luonnoksessa ikääntymisrajaus on kuvattu elämänvaiheajattelun kautta, ei esitys peittele sitä, että rajauksen syynä on ikääntyneimpien ikäluokkien suuri avun tarve ja tästä aiheutuvat kustannukset. (ks. esitysluonnoksesta esimerkiksi s. 5 (Tavoitteet)). Ihmisoikeuskeskus katsoo, että nämä perustelut eivät täytä perustuslakivaliokunnan lausunnossaan esittämiä edellytyksiä.

Luonnoksessa todetaan, että vaikka yleislain mukaisiin palveluihin ei yleensä ole subjektiivista oikeutta, iäkkäille henkilöille on kuitenkin tarjottava heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaavat palvelut. Siksi palvelujen järjestämisen resurssit tulee mitoittaa hyvinvointialueilla siten, että erilaisia palveluja on tarjolla sekä väestö- että yksilötasolla. Tämä pitää toki paikkansa. Hallitus on kuitenkin esittänyt hyvinvointialueille uusia säästötavoitteita. Hallitukselle on varmasti selvää, että säästötavoitteita voidaan hakea lähinnä vain määrärahasidonnaisista palveluista, kuten sosiaalihuoltolain mukaisesta kotipalvelusta.

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Ihmisoikeuskeskuksen käsityksen mukaan YK:n vammaisyleissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä kohdellaan yhdenvertaisesti sekä keskenään että suhteessa muihin ihmisiin. Vammaispalvelulaki sisältää palveluja, joita muu lainsäädäntö ei sisällä ollenkaan tai sisältää ne sisällöltään heikompina, maksullisina tai sellaisina, joihin ei ole subjektiivista oikeutta. Lainvalintaa koskevat säännökset ovat sopusoinnussa YK:n vammaisyleissopimuksen kanssa, jos ja vain jos ne johtavat siihen, että vammaisia henkilöitä kohdellaan lainsäädännön kokonaisuudessa yhdenvertaisesti.

Vaikka sosiaalihuoltolain asiakkaan edun määritelmästä on poistettu taloudellinen etu (HE 122/2024 vp), perusoikeuksien on silti toteuduttava yhdenvertaisesti ja lakia on tulkittava perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti. Niinpä tilanteessa, jossa hyvinvointialue arvioi, minkä lain nojalla asiakas on oikeutettu palveluihin, asiakkaan etu määritellään sosiaalihuoltolain mukaisesti ottamatta huomioon asiakkaan taloudellista etua. Silti hyvinvointialueen on arvioitava, tuleeko asiakas tässä tilanteessa kenties syrjityksi iän tai terveydentilan perusteella suhteessa henkilöön, joka on muuten samassa tilanteessa, mutta jolla on eri diagnoosi tai joka on nuorempi.

Vammaissopimuksen 1 artiklan 2 kohdan mukaan ”vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa” (...) Sopimuksesta tai sen tulkintakäytännöstä ei löydy tukea ajatukselle, jonka mukaan vammaisuuden perusteella myönnettävät erityispalvelut rajoittuisivat tiettyyn ikään, enemmänkin päinvastoin. CRPD-komitea kehotti Bulgariaa maaraaporttinsa loppupäätelmissä lisäämään resursseja vammatyypistä ja iästä riippumattomiin tukitoimiin, kuten henkilökohtaiseen apuun (CRPD/C/BGR/1).

Luonnoksen mukaan esityksen negatiivisia vaikutuksia niiden iäkkäiden henkilöiden elämään, jotka eivät saa palveluita vammaispalvelulain perusteella, vähentää kotiin annettavia palveluita ja kotihoitoon riittävyttä sekä asumispalveluita koskenut uudistus, jossa muun muassa vahvistettiin iäkkäiden kotiin annettavien palvelujen riittävyttä ja saatavuutta. Kuitenkin iäkkäiden palveluiksi miellettyjen sosiaalipalvelujen (omaishoidon tuki, kotihoito, ympärivuorokautinen palveluasuminen) saatavuus ja kattavuus on laskenut viime vuosina samalla kun iäkkäiden ihmisten määrä on kasvanut.

75 vuotta täyttäneiden ikäluokkaa katsottaessa kotihoitoon saatavuus on laskenut vuoden 2018 17,0 %:sta vuoden 2023 13,9 %:iin. Ja jo vuonna 2020 37,0 % kotihoitoon saajista ilmoitti palvelujen olevan itselleen riittämättömiä. Lisäksi kotihoitoon palvelutuntien määrä toteutui vuonna 2023 asiakassuunnitelmien mukaisesti kotihoitoon toimintayksiköistä vain 55,3 %:ssa. Lisäksi THL kotihoitoon käyntitilasto osoittaa, että vuonna 2022 kotihoitoon käynnit vähenivät 2,1 miljoonalla käynnillä ja myös vuonna 2023 0,9 miljoonalla käynnillä – samaan aikaan, kun väestö ikääntyy ja palvelutarpeet kasvavat nopeasti (Sotkanet). Ei siis ole realistista ajatella, että ikääntyneiden vammaisten ihmisten palvelutarpeet täytyisivät kotihoitoon turvin.

Kun palveluihin pääsy on vaikeutunut, niiden sisältö on samalla kaventunut. Esimerkiksi kotihoito rajoittuu nykyisin pääosin perushoittoon ja sairaanhoitoon ja muut tarpeet, kuten tarve sosiaaliseen kanssakäymiseen ja osallistumiseen, kognitiiviset tarpeet, kodinhoito, asioiden hoitaminen ja ulkoilu jäävät pitkälti hoitamatta (Kröger). Vammaisten henkilöiden oikeuksien koskevan yleissopimuksen mukaan kuitenkin sen kaikki oikeudet kuuluvat kaikille vammaisille henkilöille, ei vain tietyn ikäisille. Näitä oikeuksia ovat esimerkiksi oikeus kulttuurielämään ja muuhun osallisuuteen yhteisöissä ja oikeus henkilökohtaiseen apuun.

Ahola Sanna
Ihmisoikeuskeskus